

กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ แรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่ทำงานในประเทศไทย ภายใต้กระแส การพัฒนาอนุภูมิภาคแม่น้ำโขง

Tactics of Everyday Life Practice of
Cambodian-Lao Migrant Workers in Thailand
in The Context of Mekong Regionalization

ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ
Chainarong Sretthachau

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการอธิบายกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาวที่ทำงานในไทยภายใต้กระแสของการพัฒนาลุ่มน้ำโขงโดยใช้แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันผนวกเข้ากับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อย ผู้เขียนได้เก็บข้อมูลในระหว่างปี 2008-ต้นปี 2009 พบว่า คนกลุ่มนี้ต้องมาเป็นแรงงานข้ามชาติเพราะการขยายอำนาจมาที่ชายแดนของรัฐกัมพูชา การบริโภควัฒนธรรมไทยจากสื่อข้ามแดนที่เป็นลักษณะข้ามชาติ และการถูกบีบบังคับจากครอบครัว ขณะที่ชีวิตของแรงงานต้องต่อรองและปรับตัวตลอดเวลาโดยหยิบใช้ “อัตลักษณ์ที่สิ้นไหล” การร่วมมือกับนายจ้างที่กดขี่เพื่ออำพรางตัวตน การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม การบริโภคความทันสมัยที่ผูกกับความเป็นไทย และการสร้างโลกเสมือนจริงผ่านการใช้โทรศัพท์มือถือ แต่คนกลุ่มนี้ก็ได้อ่อนแอเสมอไปเพราะพวกเขาเป็น “ผู้กระทำการ” ด้วย เห็นได้จากการต่อรองกับวัฒนธรรมเดิมและปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเมื่อพวกเขากลับไปยังหมู่บ้านที่ชายแดน

บทความนี้เสนอว่า การผนวกแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเข้ากับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นทางเลือกที่ทำให้แนวคิดลักษณะข้ามชาติมีพลังในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงสังคมภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์

ภาพ : แรงงานร้านหมูกระทะกำลังจัดกระทะซึ่งพวกเขาถือว่าเป็นงานหนักกว่าการขับเรือทวนกระแสน้ำในแม่น้ำโขงอีกทั้งทำงานในสภาพที่ชื้นแฉะ (ภาพถ่าย วันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2552 ที่จังหวัดระยอง)

Abstract

This paper analyzes the tactics of everyday life practice of migrant workers from the Cambodian and Lao border areas in Thailand in the context of Mekong regionalization. Its methodology is applying concepts of tactics of everyday life practice and minor transnationalism. Based on multi-sited ethnographic research, this paper found that state powers at the borderland, consumption of transnational media, and family play important roles in impelling villagers from the Cambodian and Lao border areas to migrate to Thailand. While living in Thailand, migrant workers need to develop and adapt by applying 'flexible identities', collaborating with their employers to avoid state victimization despite being exploited by them, creating social networks, consuming the modernity attached to Thai-ness, and creating a virtual reality via mobile phones. They are also an 'agency' as we can see their negotiation with their traditional and everyday life practice when they go back to their homeland. This paper argues that the concepts of tactics of everyday life practice and minor transnationalism are alternatives for studying a subordinated class in the context of globalization.

บทนำ

ในการอธิบายปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสมัยใหม่ที่โลกตั้งแต่ทศวรรษ 1980 ตกอยู่ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ (globalization) กล่าวได้ว่า แนวคิดลักษณะข้ามชาติ (transnationalism) ที่อธิบายการเชื่อมต่อ (connectedness) และการไหลเท (flow) ของ Appadurai (2000) ที่ว่าภายใต้ลักษณะข้ามชาตินั้นมี “การสลายการครอบครองอาณาบริเวณ” (deterritorialization) ที่ทำให้รัฐชาติมีความหมายน้อยลง และการเชื่อมต่อกันและการไหลเทนั้นไม่มีโครงสร้าง (unstructured flow) เป็นแนวคิดหลักที่ถูกนำมาใช้ งานศึกษาที่ใช้แนวคิดนี้จึงมักมองว่า อำนาจรัฐที่ชายแดนมีน้อยลงหรือชายแดนนั้นคลุมเครือ ดังเช่น Siriphon (2008 : 8-9) ที่ระบุว่า ภายใต้ตลาดเสรีเอเชีย อำนาจรัฐที่ชายแดนยูนนาน-พม่ามีน้อยลงทำให้ชายแดนคลุมเครือและผู้คนสามารถสร้างวัฒนธรรมมาต่อรองกับวัฒนธรรมที่ครอบงำได้

ขณะเดียวกันนวงวิชาการก็ได้โต้แย้งการอธิบายลักษณะข้ามชาติดังกล่าว และมีข้อเสนอใหม่ๆ ขึ้นมา ที่สำคัญได้แก่ Ong (1999) ที่วิจารณ์การอธิบายของ Appadurai ที่ว่าการเชื่อมต่อกันและการไหลเทเสมือนหนึ่งว่าไม่มีโครงสร้างนั้นไม่จริงเพราะมีเรื่องของแรงบีบคั้นระหว่างการเคลื่อนไหวและลำดับชั้นทางสังคม โดย Ong ได้เชื่อมโยงยุทธศาสตร์ของลักษณะข้ามชาติเข้ากับการปกครองชีวญาณ (governmentality) ที่ปฏิบัติการของรัฐ ทูน และครอบครัว เป็นเงื่อนไขที่เข้าจัดการ การเคลื่อนไหวของคนและทูน นอกจากนี้ Ong ยังระบุว่า รัฐมีบทบาทในการพัฒนา เงื่อนไขที่ควบคุมลักษณะข้ามชาติด้วย ขณะเดียวกัน “ความเป็นพลเมืองที่ลื่นไหล” (flexible citizenship) ก็ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อทำให้เกิดการสะสมทุน ขณะที่ Smith and Guarnizo (1998) เสนอว่า นอกจากมีแนวคิดลักษณะข้ามชาติจากข้างบน (transnationalism from above) แล้ว (โดยเฉพาะการอธิบายของ Appadurai) ยังมี ลักษณะข้ามชาติจากเบื้องล่าง (transnationalism from below) ด้วย โดยแกนกลาง ของความคิดนี้ก็คือ ภายใต้ลักษณะข้ามชาติ รัฐต้องเผชิญกับการถูกบีบทั้งจากข้างบน และข้างล่าง

ล่าสุด Lionnet and Shih (2005) ได้วิจารณ์ว่าที่ผ่านมาแนวคิดลักษณะ ข้ามชาติแบ่งออกเป็น 2 ขั้วที่ตรงกันข้าม นั่นก็คือ “การครอบงำ” (dominate) และ “การต่อต้าน” (resistance) ซึ่งทำให้มีการมองลักษณะข้ามชาติว่าหากไม่ โรแมนติกหรือทุกอย่างดีหมด (utopia) ก็มองว่าทุกอย่างแย่ไปเสียหมด (dystopia) และได้เสนอแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อย (minor transnationalism) ซึ่งเป็นลักษณะข้ามชาติที่อยู่ระหว่างกลาง นอกจากนี้ Lionnet and Shih ยังวิจารณ์ว่า ลักษณะข้ามชาติที่เสนอโดย Appadurai เป็นแนวคิดหลังรัฐ-ชาติ (postnational) ขณะที่ลักษณะข้ามชาติของ Ong เป็นแนวคิดที่มีมรดกของพวกเร่ร่อน (nomadic) ที่หนีการควบคุมจากรัฐและอาณาบริเวณที่มีการขีดเส้นเขตแดน ขณะที่ คนส่วนน้อยยังคงรอคอยการยอมรับฐานะความเป็นพลเมืองเพื่อให้ได้สิทธิความเป็น พลเมืองเต็มรูปแบบ ลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยจะให้ความสำคัญกับ ความสัมพันธ์ที่หลากหลายกับรัฐ และเชื่อว่าแนวคิดนี้จะมีประโยชน์ในการนำไป อธิบายวัฒนธรรมของคนส่วนน้อย พวกเขายังมีข้อเสนอว่า ลักษณะข้ามชาติได้ทำให้

เกิดพื้นที่ของการต่อต้าน (resistant site) ซึ่งเป็นปฏิบัติการเพื่อโต้กลับการครอบงำที่สำคัญก็คือ พวกเขาให้ความสำคัญกับการสะท้อนทัศนะจากเบื้องล่างและมองว่าก่อนหน้านี้แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (everyday practice) ของ de Certeau (1984) แนวคิดการต่อต้านในชีวิตประจำวัน (everyday forms of resistance) Scott (1976) หรือแนวคิดอาวุธของผู้อ่อนแอ (weapons of the weak) ของ Scott (1985) ก็สะท้อนทัศนะจากเบื้องล่างอยู่แล้ว เพียงแต่ไม่ได้อธิบายในบริบทของโลกกับท้องถิ่น

ขณะที่ผู้เขียนเห็นว่า ที่ผ่านแนวคิดลักษณะข้ามชาติไม่มีพลังเพราะมักจะละเลยการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (power relation) อีกทั้งเห็นว่า ที่ผ่านมาวงวิชาการได้นำแนวคิดต่างๆ เข้าช่วยอธิบายลักษณะข้ามชาติมานานแล้ว โดยเฉพาะแนวคิดการต่อรองและปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ดังเช่น Walker (1999) ที่อธิบาย “การต่อรอง” ของพ่อค้าแม่ค้าที่ข้ามแดนไปมาระหว่างไทยกับลาว หรือ Ong (1999) ที่อธิบายปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของคนในครอบครัวนักธุรกิจชาวฮ่องกงที่ไปลงทุนในอเมริกา แต่ก็มีข้อสังเกตว่าวงวิชาการไม่ได้มีการถกเถียงเกี่ยวกับการนำแนวคิดนี้มาผนวกกับแนวคิดลักษณะข้ามชาติอย่างจริงจัง อีกทั้งไม่ค่อยสะท้อนทัศนะจากเบื้องล่างเพราะกลุ่มคนที่ศึกษาไม่ได้เป็นชนชั้นรองทางสังคม แต่เป็นพ่อค้าแม่ค้าหรือนักธุรกิจ

บทความนี้ผู้เขียนจะทดลองนำแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (tactics of everyday life practice) ของ de Certeau มาผนวกกับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยมาอธิบายชีวิตของคนชนชั้นรองทางสังคม (subordinated classes) โดยเห็นว่าแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยจะต้องให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มที่หลากหลาย ขณะที่แนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเป็นแนวคิดที่ de Certeau พัฒนามาจาก Outline of a Theory of Practice ของ Bourdieu (1977) โดย de Certeau อธิบายว่าปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน คือ ปฏิบัติการที่มีนัยสำคัญ (signifying practice) และแบ่งปฏิบัติการออกเป็น 2 ลักษณะ คือ “ยุทธศาสตร์” (strategy) และ “กลยุทธ์” (tactics) “ยุทธศาสตร์” หมายถึง พื้นที่ของฝ่ายที่มีอำนาจ เช่น นักธุรกิจ กองทัพ

เมือง ฯลฯ ซึ่งสามารถจัดการกับอีกฝ่ายได้ เช่น ลูกค้าหรือคู่แข่ง ศัตรู ชนบทที่อยู่รอบๆ เมือง ในการจัดการนั้น ทุกยุทธศาสตร์ถูกทำให้มีเหตุผลเพื่อแยกพื้นที่ของมันเป็นพื้นที่ของอำนาจและความต้องการออกจากสิ่งอื่นๆ ความมีเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ การเมือง และกองทัพก็ถูกสร้างขึ้นมาจากรูปแบบทางยุทธศาสตร์นี้ ส่วน “กลยุทธ์” หมายถึง สิ่งที่ตรงกันข้ามกับยุทธศาสตร์ นั่นคือ เป็นพื้นที่ของคนอื่น และเป็นศิลปะของผู้ที่อ่อนแอ เช่น การทำสงครามที่ผู้มีโอกาสน้อยกว่าแทรกซึมโดยการกระจายกำลังเข้าไปในพื้นที่ที่ถูกควบคุมโดยฝ่ายที่มีอำนาจเพื่อไม่ให้ถูกสังเกตได้ง่าย ผู้เขียนผนวกแนวคิดนี้เข้ากับแนวคิดลักษณะข้ามชาติที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพราะเห็นว่านอกจากแนวคิดนี้เป็นการสะท้อนทัศนะจากเบื้องล่างแล้ว แนวคิดนี้ยังเปิดกว้างอีกด้วย

ผู้เขียนจะทดลองนำแนวคิดดังกล่าวใช้อธิบายคนที่มีชีวิตแบบข้ามแดน (living across the border) นั่นคือ แรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายที่ข้ามแดนมาทำงานในไทยหลังจากรัฐบาลไทยให้การดำเนินการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง (GMS) ซึ่งถือว่าเป็นลักษณะข้ามชาติในระดับภูมิภาค ผู้เขียนได้เก็บข้อมูลในปี 2008 ถึงต้นปี 2009 โดยใช้วิธีเก็บข้อมูลแบบ multi-sited ethnography นั่นคือ ไม่ได้ใช้เวลาในการศึกษาที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลานาน แต่ได้ไปเก็บข้อมูลที่หมู่บ้านชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่เรียกว่า บ้านหรรษาซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งบน “ดอน” หรือเกาะเล็ก ๆ กลางแม่น้ำโขง จากนั้นได้ติดตามพวกเขาที่ข้ามแดนมาไทยและกระจายไปทำงานตามที่ต่างๆ การไปเยี่ยมพวกเขาที่ถูกจับกุม การช่วยเหลือพวกเขาหนีนายจ้างที่กดขี่ และการติดตามพวกเขากลับไปยังหมู่บ้านที่ชายแดน ทำให้ผู้เขียนได้สังเกตการณ์ สัมภาษณ์ และสนทนาวางอย่างไม่เป็นทางการกับแรงงาน ญาติๆ นายจ้าง และเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง

1. ชายแดนกัมพูชาภายใต้การพัฒนากฎภูมิภาคลุ่มน้ำโขงและความหมายในการข้ามแดน

ชายแดนกัมพูชาที่ติดกับลาวก่อนหน้าการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงก็เหมือนกับชายแดนทั่วๆ ไปที่คนชายแดนอยู่ห่างไกลจากอำนาจรัฐส่วนกลาง ขณะที่

คนชายแดนบริเวณนี้ก็คล้ายคลึงกับคนชายแดนในพื้นที่อื่นๆ ในภูมิภาคนี้ นั่นก็คือ การเป็นคนพลัดถิ่นหลังจากมีการขีดเส้นเขตแดน สำหรับบ้านหรรษา หมู่บ้านแห่งนี้เห็นได้ชัดว่าแต่เดิมรัฐไม่ได้ให้ความสำคัญ เช่น มีโรงเรียนแต่ไม่มีครูมาสอน หรือการจัดการปกครองแบบ “การปกครองโดยให้ปกครองกันเอง” โดยให้อำนาจกับ “ตาแสง” และ “พ่อบ้าน” ในการปกครองคน ขณะที่คนในหมู่บ้านแห่งนี้เป็นคนลาว ซึ่งเป็นผลมาจากการขีดเส้นเขตแดนในยุคที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองเป็นอาณานิคม แม้ว่าตกเป็นพลเมืองกัมพูชาแต่สำนักทางประวัติศาสตร์ของพวกเขาก็ยังผูกโยงกับลาวดังที่พวกเขาบางคนเรียกตนเองว่า “ไทจำปา” ซึ่งหมายถึง คนจำปาสัก และการที่พวกเขามีตำนานว่าบรรพบุรุษของพวกเขาได้มีส่วนร่วมในการสร้างพระธาตุพนม ขณะที่ในชีวิตประจำวัน คนในหมู่บ้านก็ข้ามแดนไปมาเพื่อไปเยี่ยมญาติ และ “หมูกอง” การไปร่วมงานบุญ เป็นต้น

แม้ว่าหมู่บ้านแห่งนี้เป็น “ดอน” กลางแม่น้ำโขง แต่ก่อนการพัฒนาอนุภูมิภาค ลุ่มน้ำโขง คนในหมู่บ้านมีวิถีการผลิตที่พึ่งพาทรัพยากรที่ดินนั่นก็คือ การทำนา และปลูกพืชริมน้ำในยามที่น้ำโขงลด ขณะที่การหาปลาก็เพื่อการบริโภคในครอบครัว หรือเป็น “ของฝากแนวดอน” เพื่อแลกเปลี่ยนกับ “หมูกอง” ที่ทำ “นาโคก” ในลาว ตามระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรม (moral economy) การเปลี่ยนแปลงในหมู่บ้านแห่งนี้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วเมื่อรัฐกัมพูชานำอุดมการณ์เสรีนิยมใหม่ (neo-liberalism) มาปฏิบัติหลังจากมีการเลือกตั้งในปี 1993 โดยเข้าร่วมกับ GMS ซึ่งกำลังถูกผลักดัน โดยธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ภายใต้นโยบายนี้ ชายแดนกัมพูชาก็ถูกเปิดให้เชื่อมต่อกับลาวและได้ทำให้เกิดการค้าปลาข้ามแดนระหว่างกัมพูชา ลาว และไทย ทำให้คนบ้านหรรษาที่แต่เดิมดำรงวิถีชีวิตด้วยการทำนาและปลูกพืชผักได้เปลี่ยนมาจับปลาขาย อย่างไรก็ตาม ในเวลาต่อมารัฐกัมพูชาก็ขยายอำนาจมาที่ชายแดน โดยมีการให้นิยามความหมาย (re-define) พื้นที่ชายแดนใหม่กัมพูชา-ลาวขึ้นมาใหม่ ด้วยการนำระบบการสัมปทานพื้นที่แม่น้ำในการจับปลาเชิงพาณิชย์ (commercial fishing lot system) ให้กับเอกชนมาปฏิบัติในปี 1995-99 ทำให้พวกเขาถูกกีดกันจากการเข้าถึงทรัพยากร ขณะเดียวกัน รัฐบาลกัมพูชาก็นำกระแสนิโรรักษ์ จากสากลมาปฏิบัติโดยในปี 1999 รัฐบาลกัมพูชาได้ขึ้นทะเบียนแม่น้ำโขง

บริเวณนี้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติตามอนุสัญญาแรมซาร์ (Ramsar Convention) อีกทั้งประกาศเขตอนุรักษ์โลมาอิรวดี ทำให้มีการให้นิยามความหมายพื้นที่ชายแดนซ้อนทับลงไปอีกที่ การให้นิยามความหมายพื้นที่ชายแดนว่าเป็นพื้นที่อนุรักษ์ยังเป็นการซ้ำเติมการทำมาหากินของคนหาปลา เพราะเจ้าหน้าที่รัฐได้ห้ามคนในหมู่บ้านจับปลาขายโดยปลาทูกให้ความหมายว่าเป็นสินค้าข้ามแดนที่ผิดกฎหมาย

หลังจากเกิดวิกฤตปลา ผู้เขียนพบว่าในปี 2005 คนในหมู่บ้านส่วนหนึ่งได้เดินทางไปรับจ้างในสวนเกษตรและโรงงานเฟอร์นิเจอร์รัตนคีรี อีกส่วนหนึ่งได้รวมกลุ่มกันข้ามแดนไปลาวและเช่าที่ดินที่ปากช่องบอลิเวเพื่อปลูกกะหล่ำขายให้กับแม่ค้าไทย แต่ธุรกิจของพวกเขาใกล้ล้มเหลวเนื่องจากไม่มีประสบการณ์ในการปลูกพืชในพื้นที่สูง บางคนจึงหันมาเป็นเด็กท้ายรถขนกะหล่ำมาส่งที่ช่องเม็ก ระหว่างนั้น พวกเขาได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับตลาดแรงงานในไทย พวกเขาจึงข้ามแดนมาขายแรงงานในไทย เหตุผลของการมาไทยจึงมาจากการต้องการแสวงหาทางเลือกในการทำมาหากินหลังจากเกิดวิกฤตทรัพยากรปลา

นอกจากนั้น การมาไทยยังเป็นผลมาจากการบริโภควัฒนธรรมจากไทยผ่านสื่อข้ามแดน เพราะคนบ้านหรรษาส่วนใหญ่ชมรายการโทรทัศน์ของไทยผ่านจานรับสัญญาณดาวเทียมที่มีแต่ละคร มวย รายการเพลง และรายการบันเทิง ทำให้พวกเขามีความคิดว่าไทย “เจริญ” และอยากไปไทย ดังที่ผู้หญิงในหมู่บ้านบอกผู้เขียนว่า พวกเขาอยากไปไทยเพราะอยากเห็นดาราตัวจริง ขณะที่ผู้ชายบอกว่าอยากไปไทยเพื่อไปดูมวยที่เวทีด้วยตนเองและเรียนมวยไทย แพง หญิงวัย 25 ปีเล่าให้ผู้เขียนฟังว่าเมื่อ 5 ปีที่แล้วเธอหนีพ่อแม่ไปไทย แต่ไม่สำเร็จ เธอเล่าถึงความฝันว่า หากได้ไปไทยก็จะทำงานเก็บเงินและเดินทางไปเที่ยวตามที่ต่างๆ หากเงินเหลือก็จะ “ซื้อเงินซื้อค่า” กลับบ้าน ปัจจุบันแพงมีครอบครัวแล้ว แต่เธอก็ยังใฝ่ฝันว่าจะได้ไปไทย และยังบอกอีกว่าในยามที่ฟังเพลงไทยซึ่งๆ ทำให้เธอ “รู้สึกเหงา อยากไปไทย”

สำหรับคนหนุ่มสาวในหมู่บ้าน พวกเขาถือว่าการไปไทยเป็นเรื่องของศักดิ์ศรี หากบอกคนอื่นว่าจะไปไทยแล้วไปไม่ถึงจะเป็นเรื่องน่าอาย ขณะที่คนสูงอายุก็ใฝ่ฝันว่าจะได้ไปไทยสักครั้ง พวกเขายังอธิบายว่าคนที่ไม่ได้ไปไทยเป็นเพราะว่า

“บ่มีบุญ ซาดิก่อนบ่ได้สร้างวัดในไทย” ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพวกเขามองไทยว่าเป็น “โลกในอุดมคติ” อย่างไรก็ตาม แรงงานเด็กหลายคนบอกผู้เขียนว่าไม่ต้องการมาไทยเพราะต้องทำงานหนักแต่ถูกพ่อแม่บังคับให้มาทำงานหาเงิน

ข้อมูลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การมาไทยของแรงงานจากบ้านหรรยาเป็นผลมาจากการที่รัฐให้นิยามความหมายพื้นที่ชายแดนหลังจากกัมพูชาเข้าร่วม GMS ที่ทำให้กระทบต่อวิถีดำรงชีวิตของคนหาปลา การรับรู้ข่าวสารตลาดค่าแรงงาน และการบริโภคสื่อข้ามแดน อีกทั้งมาจากการบังคับขู่ข่มผู้ใหญ่ในครอบครัว ข้อมูลนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่ารัฐ ลักษณะข้ามชาติ และครอบครัวมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดการข้ามแดน

2. ปฏิบัติการข้ามแดนระหว่างพื้นที่ชายแดนกัมพูชา-ลาวกับไทย

ในการข้ามแดน คนบ้านหรรยาจะอาศัยขบวนการค้าแรงงานข้ามชาติโดยผ่านนายหน้าที่เป็นคนลาวใต้ที่พวกเขาเรียกว่า “สายใหญ่” ในการเดินทางพวกเขาจะนั่งเรือจากฝั่งกัมพูชาไปลาวและนั่งรถต่อไปปากเซ จากนั้นก็เดินทางต่อไปยังชายแดนไทย-ลาว ซึ่งที่นั่นจะมี “สายทาง” นำพวกเขาเดินเท้าผ่านป่าแถบช่องเม็กเพื่อหลบด่านของเจ้าหน้าที่ไทยหรือไม่ก็นั่งเรือจากบ้านมุงฆ่าของลาวมาขึ้นที่โขงเจียม “สายทาง” ส่วนใหญ่เป็นญาติของ “สายใหญ่” ที่ทำธุรกิจอยู่ที่ช่องเม็ก เช่น กิจการ “รถซุก” และคนไทยที่โขงเจียม เมื่อเข้าเขตไทยจะมี “คนวิ่งรถ” ซึ่งเป็นคนไทยขับรถนำพวกเขาไปส่งให้กับนายจ้างตาม “ใบสั่ง”

แรงงานบอกผู้เขียนว่า การข้ามแดนแต่ละครั้งต้องจ่ายเงิน 4,000-4,500 บาท ค่าใช้จ่ายนี้จะใช้เงินเก็บของครอบครัว จากการขายควายหรือเรือหาปลา ยืมจากญาติพี่น้อง ส่วนคนที่ไม่มีทุนจะใช้วิธีติดหนี้ขบวนการค้าแรงงาน ซึ่งขบวนการค้าแรงงานจะเก็บเงินจากนายจ้างและพวกเขาต้องทำงานใช้หนี้ คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะถูกส่งไปทำงานที่ใช้แรงงานหนัก เช่น ไร่สับปะรด สวนปาล์ม ฯลฯ ลักษณะดังกล่าวแรงงานเรียกว่า “ถูกขายหัว” ปัจจุบันนายจ้างไทยยังใช้วิธีหาแรงงานโดยให้ญาติของแรงงานติดต่อหาคนให้ซึ่งทำให้ได้คนตามลักษณะที่ต้องการ จากนั้นจะให้เดินทางข้ามแดนผ่านขบวนการค้าแรงงาน

สำหรับการเดินทางกลับจากไทย แรงงานบางคนจะเหมารถของ “คนวิ่งรถ” ที่พวกเขาได้ขอเบอร์โทรศัพท์ไว้หรือนั่งรถโดยสารมายังช่องเม็กและบอกกับเจ้าหน้าที่ด่านตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) ของไทยและลาวว่าเป็นคนลาวมาทำงานในไทยและถูกเฝ้าแก๊ง ซึ่งพวกเขาจะถูกปรับจาก ตม.ไทย ขณะที่ ตม.ลาวเพียงแค่ตักเตือนและปล่อยตัวไป เมื่อเข้าเขตลาว พวกเขาจะนั่งรถไปพักค้างคืนที่บ้านญาติที่ชายแดนในลาวได้ก่อนที่จะนั่งเรือไปยังบ้านหรรษาเพื่อหลีกเลี่ยงด่านที่ชายแดนทั้งของลาวและกัมพูชา

ขณะที่การส่งเงินกลับบ้าน แรงงานจะให้นายจ้างโอนเงินผ่าน “พ่อค้าเงิน” ที่ชายแดนฝั่งลาว คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เคยเป็นพ่อค้าแม่ค้าที่ชายแดนมาก่อนและหันมาทำธุรกิจรับโอนเงินโดยให้ญาติที่ช่องเม็กเปิดบัญชีธนาคารของไทยที่ชายแดนเมื่อนายจ้างโอนเงินแล้ว แรงงานจะโทรศัพท์บอกญาติให้ไปรับเงินที่ “พ่อค้าเงิน” และ “พ่อค้าเงิน” ก็จะให้คนที่ช่องเม็กตรวจสอบ จากนั้นก็จ่ายเงินให้โดยหักค่าบริการร้อยละ 3 คนชายแดนบางครั้งก็เรียกคนกลุ่มนี้ว่า “ธนาคารชายแดน” ญาติของแรงงานบอกว่า “ธนาคารชายแดน” ที่ดีต้องมีความซื่อสัตย์ หากลูกค้าประจำมีความน่าเชื่อถือก็ให้พวกเขาเบิกเงินล่วงหน้าได้ ในบางครั้งพวกเขาก็ขอให้ช่วยเจรจากับนายจ้างไทยผ่านโทรศัพท์มือถือ เช่น การบอกเลขบัญชี เป็นต้น

ข้อมูลดังกล่าวได้แสดงให้เห็นว่า คนบ้านหรรษาได้อาศัยอัตลักษณ์ความเป็นลาว ทูทางสังคม ทูทางเศรษฐกิจ และเหตุผลทางศีลธรรมในการปฏิบัติการข้ามแดน ส่วนคนไม่มีทุนก็ตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้าแรงงานข้ามชาติ ขณะที่การโอนเงินข้ามแดนได้มีการพัฒนาระบบที่เลียนแบบธนาคารพาณิชย์แต่คนชายแดนก็ได้นำเอาศีลธรรมที่เป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบเดิมมาต่อรอง

3. รัฐไทย นายจ้าง สภาพการทำงาน และการต่อรองของแรงงาน

3.1 ตลาดค้าแรงงาน การควบคุมของรัฐไทยและการต่อรองของแรงงาน

ภายหลังจากเกิด GMS ประเทศไทยได้กลายเป็นตลาดค้าแรงงานในภูมิภาค ซึ่งเป็นผลมาจากทุนไทยมีความต้องการแรงงานระดับล่างสูง ดังนั้นยุทธศาสตร์

ของ ADB ที่ต้องการทำให้เป็นภูมิภาคลุ่มน้ำโขงจึงมีความหมายของ “การสลายเส้นเขตแดน” ที่เอื้อให้คนไทยสามารถขุดรีดแรงงานราคาถูกจากประเทศเพื่อนบ้านที่หลังไหลเข้ามาทำงานในไทยได้ง่ายขึ้น ขณะเดียวกันรัฐไทยก็ได้พัฒนานโยบายเพื่อควบคุมแรงงานเหล่านี้ โดยปลายทศวรรษ 1980 รัฐไทยมีนโยบายผ่อนผันให้แรงงานข้ามชาติได้ทำงานในประเภทที่คนไทยไม่ทำและให้จดทะเบียนแรงงานต่างด้าว ในปี 2004 รัฐไทยยังได้ทำบันทึกความเข้าใจ (MOU) กับประเทศเพื่อนบ้านในการพิสูจน์สัญชาติและนำเข้าแรงงาน อีกทั้งมีการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษที่ชายแดนเพื่อสกัดแรงงานไม่ให้เข้าสู่พื้นที่ด้านใน การที่รัฐไทยมีนโยบายที่เข้มงวดก็เนื่องมาจากมองว่าคนกลุ่มนี้ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น แรงงานพม่าเป็นตัวแพร่โรคเท้าช้างและมาเลเรีย เมื่อแรงงานพม่าถูกจับก็จะให้กินยา Filadec เพื่อป้องกันโรคเท้าช้าง ขณะที่แรงงานจากกัมพูชาเป็นตัวแพร่โรคปอด ส่วนแรงงานลาวไม่มีปัญหาเกี่ยวกับโรคภัย ล่าสุดรัฐไทยได้ตราพระราชบัญญัติการทำงานของคนต่างด้าว ปี 2008 ที่มีการตั้งกองทุนเพื่อส่งแรงงานข้ามชาติกลับ การเพิ่มอำนาจเจ้าหน้าที่ในการจับกุม และการเพิ่มโทษนายจ้างและลูกจ้างให้สูงขึ้น อีกทั้งตราพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ค้ามนุษย์ ปี 2008 ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับความผิดในการค้ามนุษย์ในรูปแบบแรงงานข้ามชาติ

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติเจ้าหน้าที่ก็ผ่อนปรนดังที่สารวัตรสืบสวนสอบสวนของด่านตรวจคนเข้าเมือง (ตม.) แห่งหนึ่งบอกกับผู้เขียนว่า การเข้มงวดมากจะเป็นการซ้ำเติมผู้ประกอบการ ตม.จึงใช้วิธีการที่นุ่มนวลด้วยการส่งรถเจ้าหน้าที่ไปตรวจ และการตั้งด่านไม่ให้มีการขนคนงาน ขณะที่การลงโทษแรงงานที่ผิดกฎหมาย หากจับกุมขณะที่ไม่ได้ทำงานจะใช้มาตรา 54 ตาม พรบ.คนเข้าเมือง ปี 1979 แต่เนื่องจากมีมติคณะรัฐมนตรีผ่อนผันทำให้ ตม.สามารถผลักดันได้ทันที หากถูกจับกุมขณะทำงานจะใช้ พรบ.การทำงานของคนต่างด้าว ซึ่งศาลจะลงโทษจำคุกไม่เกิน 5 ปี ปรับไม่เกิน 50,000 บาท โทษจำให้รอลงอาญา หากจับได้ครั้งที่ 2 โทษรอลงอาญาจะเปลี่ยนเป็นจำคุก

สำหรับแรงงานจากบ้านहरรรษา ผู้เขียนพบว่า ส่วนใหญ่ไม่ได้จดทะเบียน แต่นายจ้างหักเงินไปจ่ายให้กับเจ้าหน้าที่ บางกรณีนายจ้างก็จ่ายไม่ครบตามจำนวน

แรงงาน ดังเช่น ร้านอาหารแบบบุฟเฟต์แห่งหนึ่งในระยอง แรงงานที่นับอกกับ ผู้เขียนว่า สิ่งที่เขาต้องปฏิบัติก็คือ หลีกเลี่ยงการพูดกับลูกค้า หากถูกถามว่า อยู่ที่ไหน ก็จะทำเป็นไม่ได้ยินและเสียงที่จะเดินไปโต๊ะนั้น หากเสียงไม่พอก็จะบอกว่าเป็นคนอบลุม หากลูกค้าสอบถามก็ตั้งข้อสงสัยไว้ก่อนว่าเป็นสายลับ โดยที่เจ้าของร้านก็คอยสังเกตด้วย หากเห็นผิดปกติ เจ้าของร้านก็จะให้พวกเขาหนีปะปนกับ ลูกค้าที่มาตักอาหารและให้คนที่พูดไทยคล่องออกไปเก็บเงินทันทีที่มือ ซึ่งพวกเขาก็ให้ความร่วมมืออย่างดีเพราะกลัวว่าจะถูกจับกุมเช่นกัน

ในกรณีของแรงงานที่ถูกจับกุมขณะทำงาน เช่น น้อยซึ่งผู้เขียนได้ไปเยี่ยม เขาระหว่างที่เป็น “ผู้ต้องกัก” ที่ ตม.แห่งหนึ่ง น้อยบอกว่าถูกจับพร้อมกับเพื่อน คนลาว 6 คน เมื่อถูกจับเขาได้เปลี่ยนชื่อเป็นแดงและบอกกับเจ้าหน้าที่ว่าเป็น คนลาวซึ่งเจ้าหน้าที่ไม่สงสัยเพราะเขาพูดลาวได้ การบอกว่าเป็นคนลาวทำให้เขา สามารถเกาะกลุ่มกับเพื่อนแรงงานชาวลาวระหว่างถูกดำเนินคดีและถูกส่งไป ที่ห้องเม็กซึ่งทำให้เดินทางกลับไปยังหมู่บ้านได้ เขาบอกว่าหากบอกว่าเป็นคนเขมร ตม.จะส่งไปปล่อยเปตซึ่งจะทำให้เดินทางกลับบ้านยาก เพราะเขาพูดเขมรไม่ได้ ส่วนการเปลี่ยนชื่อก็เพื่อป้องกันการถูกจับครั้งที่ 2

ข้อมูลดังกล่าวได้เผยให้เห็นว่า นโยบายของรัฐไทยต่อแรงงาน คือ การควบคุม แรงงาน และภายใต้ปฏิบัติการนี้เห็นได้ชัดว่าแรงงานใช้อัตลักษณ์คนอีสานและ อัตลักษณ์ลาว บางกรณีก็ต้องร่วมมือกับนายจ้าง เพื่ออำพรางตัวตนไม่ให้ตกเป็น เหยื่อของรัฐไทยแม้ว่านายจ้างขู่ว่าจะจับตัวพวกเขาก็ตาม

3.2 นายจ้าง สภาพการทำงาน และกลยุทธ์การต่อรองของแรงงาน

จากการติดตามแรงงาน ผู้เขียนพบว่า แรงงานจากบ้านหรรษาส่วนใหญ่ อยากรับงานร้านอาหารเพราะถือว่าเป็นงานที่ดีกว่างานระดับล่างอื่นๆ แต่แท้จริง แล้วไม่ได้เป็นเช่นนั้น ดังกรณี ร้านหมูกระทะ “อิมโอชา” ในจังหวัดระยอง ซึ่งมี แรงงานจากบ้านหรรษา 5 คน และลาวใต้อีก 5 คน

ผู้เขียนได้เข้าสังเกตการณ์การทำงานของแรงงานที่ร้านแห่งนี้ พบว่า แรงงาน พักกันอย่างแออัดในห้องแถวขนาดเล็กหลังร้าน บางห้องไม่มีประตูมีแต่ฝ้ายางห้อย ปิดไว้ เกือบทุกวันพวกเขาตื่นสายเนื่องจากอ่อนเพลียจากการทำงาน เมื่อตื่นขึ้น

มาผู้ชายก็ต้องขัดกระดาษซึ่งแช่ทิ้งไว้ทันทีโดยไม่ได้ทานอาหารเช้า ปีกี้ เด็กหนุ่มวัย 16 ปี บอกผู้เขียนว่า งานขัดกระดาษเป็นงานที่ต้องใช้แรงมาก หลังจากขัดกระดาษแล้ว เขาก็ต้องเด็ดพริกประมาณ 10 กิโลกรัมทุกวัน ซึ่งต้องใช้เวลา 3-5 ชั่วโมง เขาบอกว่างานเด็ดพริกน่าเบื่อมากและแสบมือจนแทบทนไม่ไหว ส่วนผู้ชายคนอื่นทำความสะอาดเตาถ่านประมาณ 100 เตา โดยใช้พัดลมเป่าชี้ออก ซึ่งทำให้ฝุ่นจากชี้อัดฟุ้งกระจายเข้าปาก จมูก และตา พวกเขาบอกว่าบางครั้งแสบตาจนแทบทนไม่ไหว ขณะที่ผู้หญิงจะทำงานที่นายจ้างแบ่งไว้ โดย พอน ซึ่งเป็นน้องของปีกี้ วัย 15 ปี จะหั่นหมูแล้วหมักเพราะเธอตัวใหญ่และมีกล้ามเนื้อใหญ่ ขณะที่ ดา วัย 14 ปี ลูกพี่ลูกน้องของปีกี้และเด็กหญิงคนอื่นๆ ต้องล้างผัก หมู และของคาวและหั่นบนพื้นซีเมนต์ที่ชื้นแฉะ งานในส่วนนี้จะเหม็นคาวและอับชื้นประมาณ 11.00 น. พวกเขาจะทำอาหารทานกัน แล้วก็เร่งรีบทำงานที่ค้างต่อ หลังจากทำงานส่วนนี้เสร็จพวกเขาต้องเตรียมน้ำซุ๊ป เช็ดจาน กวาดร้านอาหาร และเตรียมโต๊ะ หากงานเสร็จเร็วก็ได้พักผ่อนด้วยการนอน เวลา 16.00 น. พวกเขาตื่นมาทำอาหารรับประทานและรีบอาบน้ำแต่งตัวเพื่อรับแขก โดยช่วงแขกเข้านายจ้างแบ่งพวกเขาออกเป็น 3 กลุ่ม คือ เด็กเสิร์ฟ เด็กยกอาหารมาเติม และเด็กเก็บจานและวิ่งเตา หลังจากแขกหมด ทุกคนก็ต้องล้างจานและขัดกระดาษต่อ หลังจากนั้นถึงจะทำอาหารทานกัน เกือบตีหนึ่งพวกเขาจึงได้เข้านอน

แรงงานบอกว่าพวกเขาไม่ค่อยพอใจนายจ้างเพราะนายจ้างอมค่าทิปอ้างว่าเอาไปจ่ายให้เจ้าหน้าที่เดือนละ 1,000 บาทต่อคน เจียงตั้งกฎว่าหากใครอมค่าทิปจะถูกตัดเงินเดือน 1,000 บาท และย้ายไปเก็บจานและวิ่งเตา นอกจากนี้พวกเขายังไม่พอใจเสียที่เอาแต่สั่ง ใช้คำพูดไม่สุภาพ และชอบใช้อารมณ์ พวกเขาบอกว่า แม้ทำงานหนักก็ยังไม่หนักใจเท่ากับการปรับตัวให้เข้ากับนายจ้าง บางครั้งพวกเขาทนไม่ไหวก็พูดตรงๆ เช่น เมื่อถูกดูว่าตื่นสายก็จะบอกว่าทำงานเหนื่อยลองมาทำเองบ้างสิ ซึ่งบางครั้งก็ได้ผล เช่น เสียลงมากวาดใบไม้ที่ลานหมูกระดาษ ส่วนเจ็กก็ร่วมเตรียมของคาว

ในต้นปี 2009 ความไม่พอใจมีมากขึ้นเนื่องจากหลังเลิกงานแล้วเจ้าของร้านยังให้ทำงานก่อสร้างเพื่อปรับปรุงร้านต่อ บางคืนทำงานจนถึงตีสาม ทำให้แรงงาน

หลายคนต้อง “โดนงาน” ขณะที่ปีก็ พอน และดอยอยากกลับบ้าน แต่เจ้าของร้านไม่ยอมให้กลับ เทียงคิ่นของวันที่ 16 มีนาคม 2009 พวกเขาถูกนายจ้างไล่ออกโดยไม่จ่ายค่าแรงเนื่องจากไม่พอใจที่พวกเขายืนยันว่าจะกลับบ้านในช่วงสงกรานต์ พวกเขาได้โทรศัพท์มาบอกผู้เขียนว่า ระหว่างเดินทางออกจากร้านญาติของเจ้าของร้านได้ถือมีดยาวเข้ามาหาพร้อมทั้งพูดข่มขู่ว่า “กูเห็นพวกมึงที่ไหนจะแจ้งตำรวจจับ ประเทศไทยไม่ใช่บ้านเกิดของพวกมึง พวกมึงไม่มีที่อยู่แน่” ขณะที่พวกเขาพบกับผู้เขียนว่า “อยู่ไทยยากอีหลีอ้าย อยากเมื่อบ้าน ไปหาอยู่หากิน หาบได้ก็ถือเอา ดีกว่ามาทุกข่ยากในไทย”

ในกรณีของร้านหมูกระทะเห็นได้ว่า แรงงานต้องทำงานหนัก ซ้ำซากจำเจ ต้องทำงานในสภาพที่มีกลิ่นเหม็น อับชื้น มีฝุ่นขี้เถ้าและร้อน และถูกคุกคามจากนายจ้าง ขณะที่พวกเขาไม่มีอำนาจการต่อรองเพราะการใช้คำพูดที่สื่อถึงศีลธรรมแต่ได้ผลไม่มาก การ “โดนงาน” จึงเป็นเรื่องปกติของแรงงาน

3.3 แรงงานข้ามแดนและการต่อรองกับครอบครัวและวัฒนธรรมเดิม

วัฒนธรรมที่สำคัญของคนบ้านหรรยา คือ การถือ “ฮีดคองประเพณี” โดยเฉพาะระบบ “เจ้าโคตร” ขณะที่การแต่งงานเป็นการแต่งงานที่ผู้ชายต้องอยู่กับครอบครัวฝ่ายหญิง 3 ปี และครอบครัวมีส่วนในการกำหนด เมื่อพวกเขามาทำงานในไทย พวกเขาก็ต้องการเป็นอิสระจาก “ฮีดคองประเพณี” โดยเฉพาะแรงงานหญิงสาว ดังกรณีของฝันและฝันสองพี่น้องที่มาทำงานบ้านและเด็กเสิร์ฟในร้านอาหาร ฝันและฝันมาจากครอบครัวที่ล้มเหลวจากการทำธุรกิจค้าปลา ฝันเป็นลูกสาวคนโต จึงต้องช่วยรับภาระโดยมาทำงานในไทยตั้งแต่อายุ 17 ปี ขณะที่ฝันถูกแม่บังคับให้มาไทยขณะที่มีอายุ 13 ปี หลังจากเห็นว่าฝันส่งเงินกลับบ้านได้มาก

ผู้เขียนได้พบกับฝันที่มินบุรีหลังจากที่เธอมาทำงานในไทยได้ 3 ปี ฝันเล่าให้ฟังว่า ตอนนี้เธอต้องการเป็นอิสระจากพ่อแม่โดยการส่งเงินไปให้พ่อสร้าง “เฮือนไฟ” หรือห้องครัว เธอบอกว่าจะมีอิสระทันทีเมื่อพ่อสร้าง “เฮือนไฟ” เสร็จ หากแต่งงานก็สามารถ “แยกเฮือน” โดยไม่ต้องอยู่กับพ่อแม่ หลังจากครอบครัวสร้าง “เฮือนไฟ” เสร็จ ในต้นปี 2009 ฝันก็กลับไปแต่งงานกับคนในหมู่บ้านทันที จากนั้นเธอก็กลับมาทำงานที่ไทย ขณะที่สามีของเธอก็ไม่ต้องย้ายเข้าไปอยู่ร่วม “เฮือน” กับพ่อแม่ของฝัน

ขณะที่ฝนหลังจากทำงานในไทย 3 ปี ในปลายปี 2008 เธออายุได้ 15 ปี และมีผู้ป่าวลาวมา “ม๊ก” เธอจึงซื้อโทรศัพท์มือถือ หลังจากนั้นฝนก็คุยโทรศัพท์กับผู้ป่าวลาวตลอดเวลาจนฝันบอกผู้เขียนว่า น้องสาวเธอ “ติดโทรศัพท์” ในต้นปี 2009 แฟนของฝนก็ย้ายมาทำงานที่เดียวกับฝนและพักอยู่ด้วยกัน หลังจากนั้นเรื่องของฝนก็กระจายไปทั่วบ้านหรรษาและแรงงานในไทย ทุกคนต่างพูดว่าเธอ “เอาหัว” ก่อนแต่งซึ่ง “ผิดเจ้าโคตร” ชั้นรุนแรง แต่พ่อแม่ไม่สามารถบังคับได้ เพราะฝนเติบโตในไทยด้วยตนเอง อีกทั้งยังส่งเงินไปให้พ่อแม่ใช้เป็นประจำ สิ่งที่ฝนปฏิบัติ คือ การกลับไปแต่งงานที่หมู่บ้านและเดินทางมาไทยทันทีเช่นเดียวกับฝัน ขณะที่เพื่อนบ้านก็เข้าใจฝนโดยพวกเขาบอกกับผู้เขียนว่า ฝนไม่ชอบแม่ที่บังคับให้มาทำงานในไทย การมี “หัว” ก่อนแต่งที่ “ผิดเจ้าโคตร” จึงไม่ใช่ความผิดของฝน

กรณีของฝันและฝนได้แสดงให้เห็นว่าแรงงานผู้หญิงมีอำนาจในการต่อรองกับครอบครัวและวัฒนธรรมเดิมเพราะพวกเขาেমีบทบาทสำคัญทางเศรษฐกิจของครอบครัว กรณีนี้จึงสื่อให้เห็นถึงปฏิบัติการของแรงงานผู้หญิงที่ต้องการหลุดพ้นจากการควบคุมในเรื่องเพศสภาพจากวัฒนธรรมเดิม

4. ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและโลกเสมือนจริงของแรงงานข้ามแดน

แม้ว่าชีวิตของแรงงานเป็นชีวิตที่ต้อยต่ำ แต่ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของพวกเขากลับตรงกันข้าม เพราะผู้เขียนพบว่า แรงงานหนุ่มสาวและผู้ใหญ่เกือบทุกคนมีโทรศัพท์มือถือที่ทันสมัยและราคาแพง พวกเขาบอกว่าโทรศัพท์มือถือถือเป็นเหมือนแขนขาทำให้สามารถติดต่อกับทางบ้านและเพื่อนแรงงานด้วยกัน ที่สำคัญคือ ทำให้พวกเขาหายเหงา โดยพวกเขาจะถ่ายรูปด้วยโทรศัพท์มือถือและส่งรูปให้เพื่อนแรงงานดู บางคนก็ใช้โทรศัพท์มือถือจับกันที่เรียกว่า “โลมกันทางโทรศัพท์” โดยเฉพาะคนบ้านหรรษากับคนจากลาวได้แม้ว่าพวกเขาไม่เคยเห็นหน้ากันมาก่อน แต่รู้จักกันจากการแนะนำทางโทรศัพท์จากเพื่อน การ “โลมกันทางโทรศัพท์” ยังทำให้เกิดการเห็นอกเห็นใจกันและบางครั้งก็จบลงด้วยการแต่งงาน แรงงานยังมีวิธีการ

คุยโทรศัพท์แบบ “โอนสาย” ซึ่งผู้เขียนเคยเข้าร่วมการคุยกันทางโทรศัพท์แบบนี้ และพบว่า บางครั้งมีการคุยกันถึง 8 สาย คนที่ร่วมคุยมีทั้งจากบ้านพม่าและลาวได้ บางครั้งพวกเขา ก็ “โอนสาย” และสมมติว่ากำลังตั้งวงกินเหล้า พวกเขาบอกว่า การคุยแบบนี้ทำให้ “เซาเหงา ปกติฮอดบ้าน” ผู้เขียนเห็นว่า การใช้โทรศัพท์มือถือ ของแรงงานดังที่กล่าวมาเป็นการสร้างสังคมเสมือนจริงและมีนัยของเรื่องเพศด้วย

การมีโทรศัพท์มือถือยังทำให้พวกเขาสามารถฟังเพลงได้เกือบตลอดเวลา บางคนบอกว่า เมื่อมาทำงานใหม่ๆ จะรู้สึกถูกกดดันจากสภาพการทำงานและความเหงา เขาก็จะฟังเพลงที่มีเนื้อหาของความเป็นแรงงานที่ด้อยค่าจากโทรศัพท์มือถือ เช่น เพลงลูกจ้างความจน ของไผ่ พงศธร เพราะฟังแล้วรู้สึกเหมือนชีวิตของเขา แต่เมื่อทำงานไประยะหนึ่งเขาก็จะไม่ฟังเพลงที่สะท้อนความทุกข์ยากของแรงงาน แต่หันมาฟังเพลงที่กำลังฮิตในไทยที่มีจังหวะเร็วซึ่งพวกเขาบอกว่าฟังแล้ว “ม่วน” ขณะที่ในช่วงก่อนนอน แรงงานจะฟังเพลงที่มีทำนองช้าและมีเนื้อหาของความรักระหว่างไทย-ลาว เช่น มนต์รักริมฝั่งโขง พวกเขาบอกว่าฟังแล้ว “ซึ้ง” การฟังเพลงของแรงงานจึงมีนัยของการบริโภคความทันสมัยและการเชื่อมพวกเขาที่อยู่ในประเทศไทยกับบ้านเกิด

นอกจากนั้น แรงงานหนุ่มสาวยังมีวัฒนธรรมเลียนแบบดาราดูได้จาก การที่แรงงานวัยรุ่นผู้หญิงจะใช้เวลาว่างเข้าร้านเสริมสวย บางคนยัดผมให้ตรง ซึ่งพวกเขาบอกว่าให้เหมือนกับดาราดู บางคนก็มีอุปกรณ์เสริมสวยที่นายจ้างไม่ใช้ แล้วเอามาให้ เช่น เครื่องตัดขนตาให้งอน หรือซื้อเครื่องสำอางราคาถูกลงมาใช้ ส่วนเด็กหนุ่มจะซื้อกางเกงยีนส์ราคาถูกมาตัดให้ขาดๆ พวกเขาบอกว่าเท่าเหมือนกับที่ดาราดู ขณะที่แรงงานที่มีอายุหน่อยก็ซื้อเสื้อแขนยาวและกางเกงยีนส์อย่างดีมาใช้ สำหรับแรงงานเด็กที่เป็นผู้หญิงจะซื้อเสื้อสกรีนรูปการ์ตูนมาใช้ ส่วนแรงงานผู้ชายจะซื้อเสื้อยืดที่สกรีนรูปดาราดูและซื้อละครไทยที่กำลังฮิตมาใช้ เช่น เสื้อยืดสกรีนรูปพระเอกจากละครเรื่องคมแฝก

เมื่อผู้เขียนไปเยี่ยมพวกเขา พวกเขาจะขอให้ถ่ายรูปเพื่อนำไปให้คนทางบ้านดู ในการถ่ายรูปพวกเขาจะแต่งตัวด้วยชุดที่ดีที่สุด พวกเขาผู้หญิงแต่งหน้าด้วยเครื่องสำอาง และเลือกฉากหลังเหมือนกับที่เคยเห็นในละครไทย เช่น สวนสาธารณะ

รถยนต์ หรือไม้กอล์ฟพันธุ์สวยงามของนายจ้าง ขณะถ่ายรูปพวกเขายังโพสต์ท่าเลียนแบบดาราทหรือนักร้องไทย เช่น ทำมือเป็นรูปหัวใจของนักร้องบี้ เดอะสตาร์ ผู้หญิงบางคนยังนำกระเป๋าล่องของผู้เขียนมาสะพาย และถือแผ่นพับโฆษณาสินค้าคล้ายถือหนังสือ เธอบอกว่าเหมือนกับครูอย่างที่เคยเห็นในละครไทย บางคนบอกให้เน้นทรงผมใหม่ ส่วนแรงงานวัยกลางคนก็แต่งตัวราวกับพนักงานสำนักงาน การถ่ายรูปจึงเห็นได้ชัดว่าภาพที่แรงงานต้องการนำเสนอให้ญาติพี่น้องตรงกันข้ามอย่างสิ้นเชิงกับโลกของความเป็นจริงที่พวกเขากำลังเผชิญ

5. ปฏิบัติการของแรงงานกับการเปลี่ยนแปลงที่หมู่บ้านชายแดน

เมื่อผู้เขียนติดตามแรงงานที่กลับไปยังหมู่บ้านที่ชายแดน สิ่งที่สังเกตเห็นก็คือวันที่กลับถึงบ้าน พวกเขาจะแต่งกายด้วยเสื้อผ้าทันสมัย ส่วนใหญ่มีโทรศัพท์มือถือ ในช่วง 2-3 วันแรก พวกผู้ใหญ่จะเดินทักทายคนในหมู่บ้านพร้อมทั้งถือโทรศัพท์มือถือไปด้วย ขณะที่คนในหมู่บ้านก็จะขอลูว่าโทรศัพท์มือถือเป็นรุ่นไหน เพราะถือว่าโทรศัพท์มือถือจากไทยเป็นของแท้ เด็กหนุ่มบางคนจะห้อยพระโชวี ซึ่งเป็นพระที่นายจ้างให้หรือไม้กอล์ฟเข้ามา การห้อยพระโชวียังมีนัยว่าเคยมาไทยแล้ว ขณะที่คนในหมู่บ้านจะขอดูพระจากพวกเขาเพราะเชื่อว่าพระจากไทยเป็นพระแท้ เช่นเดียวกับโทรศัพท์ สำหรับเด็กโตและวัยรุ่นที่เป็นผู้หญิง พวกเขาจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าสวยๆ ในแต่ละวันจะจับกลุ่มคุยกันกับเพื่อนฝูง และเพื่อนฝูงก็จะสนใจเสื้อผ้าที่ทันสมัย ทรงผมใหม่และผิวสวยที่เพื่อนฝูงบอกว่าขาวเพราะอาบน้ำประปา ขณะที่เพื่อนฝูงของพวกเขาบอกว่าผิวของพวกเขาไม่สวยเพราะอาบน้ำ “เซ” ซึ่งหมายถึงน้ำโขง หญิงสาวในหมู่บ้านที่ไม่ได้ข้ามแดนมาไทยจึงนิยมอบผิวให้ขาวด้วยการสวมเสื้อผ้าหลายชั้นและใส่ถุงมือ บางคนก็ใช้ครีมปรับผิวขาวหรือสีย้อมขนที่ฝากเพื่อนฝูงซื้อมาจากไทย ส่วนเด็กผู้ชายจะเล่น “เตะเกียบ” กินเงินกับเพื่อนๆ บางครั้งไปหาปลาหรือยิงนกมาปิ้ง “กินซุ่ม” กัน ทำให้ผู้เขียนรู้สึกว่าการที่พวกเขาต้องข้ามแดนไปไทยเป็นภาระที่หนักเกินวัย

ผู้เขียนยังพบว่า เรื่องเล่าของแรงงานเมื่อกลับบ้านไม่ใช่เรื่องของชีวิตที่ทุกข์ยาก แต่กลับเป็นเรื่องที่ตื่นเต้น เช่น การได้นั่งรถยนต์โดยตัวรุ่นวีโก้ จาก “ต่อเขต” ไปกรุงเทพ ฯ ซึ่งรถรุ่นนี้เป็นที่นิยมกันในลาวใต้และคนมีฐานะดีเท่านั้นที่จะมี บางคนที่ถูกนายจ้างโกงค่าแรง แต่ก็อธิบายว่านายจ้างเป็นนายทุนน้อย กู้เงินเขามา เมื่อเขาออกจากงาน นายจ้างยังต้องลงมาทำงานเอง ซึ่งทำให้เขาไม่เสียหาย และคนในหมู่บ้านเข้าใจได้ว่านายทุนไทยมีทั้งดีและไม่ดี บางคนแม้ถูกกดขี่จากนายจ้าง แต่เมื่อกลับบ้านก็ยังติดต่อทางโทรศัพท์กับนายจ้าง ซึ่งมาจากนายจ้างต้องการให้พวกเขากลับไปทำงานเพราะมีประสบการณ์แล้ว และพวกเขาเองก็ต้องการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับนายจ้างเพื่อว่าจะกลับมาทำงานในไทยอีก

ในต้นปี 2009 ผู้เขียนยังพบว่า แรงงานที่เป็นผู้ใหญ่บางคนที่มีประสบการณ์ข้ามแดนหลายครั้งจนสนิทกับขบวนการค้าแรงงานก็ได้เข้าร่วมขบวนการค้าแรงงาน โดยรับผิดชอบหาแรงงานให้กับ “สายใหญ่” ในลาว โดยได้รับค่าหัวจาก “สายใหญ่” นอกจากนั้นยังให้ญาติในหมู่บ้านเป็นตัวแทนของ “สายใหญ่” ผลที่ตามมาคือได้ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในบ้านเพราะแรงงานบางคน “ถูกขายหัว” ไปทำงานสวนปาล์ม ทำให้ญาติของแรงงานไม่พอใจและไปกดดันให้ตัวแทนของ “สายใหญ่” ในหมู่บ้านให้ย้ายงาน บางครั้งความขัดแย้งก็รุนแรงถึงขั้นจะเอาชีวิตกัน

จากการติดตามแรงงานกลับไปยังหมู่บ้านที่ชายแดนเห็นได้ชัดเจนว่า แรงงานมีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่หมู่บ้านชายแดนโดยการนำวัฒนธรรมทันสมัยที่ผูกกับความเป็นไทยมาเผยแพร่ที่ชายแดน ขณะที่เรื่องเล่าของพวกเขาก็ตรงกันข้ามกับชีวิตแรงงานที่ทุกข์ยาก อีกทั้งพวกเขายังรักษาสัมพันธ์กับนายจ้างผ่านการใช้โทรศัพท์ ซึ่งบดบังภาพที่แท้จริงที่พวกเขาถูกขูดรีดระหว่างทำงานในไทย ปฏิบัติการของพวกเขามือกลับไปยังหมู่บ้านที่ชายแดนจึงเป็นการผลิตซ้ำความคิดที่ว่าไทยเป็น “โลกในอุดมคติ” ขณะที่แรงงานที่มีประสบการณ์บางคนก็เข้าร่วมกับขบวนการค้าแรงงานด้วย แต่สิ่งนี้ก็ทำให้เกิดวิกฤตความขัดแย้งขึ้นที่หมู่บ้านชายแดน

บทส่งท้าย กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันกับการศึกษาคนข้ามแดนภายใต้ลักษณะข้ามชาติ

จากการที่ผู้เขียนนำแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau เข้าผนวกกับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยที่ให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเข้าอธิบายชีวิตแรงงานจากชายแดนกัมพูชา-ลาวที่ทำงานในไทยภายใต้กระแสการทำให้เป็น GMS ผู้เขียนพบว่า มีประเด็นสำคัญดังนี้

ประการแรก การผนวกแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau เข้ากับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยได้ทำให้เห็นว่าการที่คนชายแดนกัมพูชา-ลาวข้ามแดนมาทำงานในไทยเป็นผลมาจากการที่รัฐกัมพูชาให้นิยามความหมายพื้นที่ชายแดนใหม่ที่กีดกันคนชายแดนจากการเข้าถึงทรัพยากรปลา การที่พวกเขาได้รับรู้ข่าวสารตลาดค่าแรงงานในภูมิภาคที่ไทยเป็นศูนย์กลาง และการบริโภควัฒนธรรมผ่านสื่อข้ามแดน รวมทั้งการถูกบังคับจากครอบครัวในกรณีแรงงานเด็ก ในกรณีนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่ารัฐ-ชาติ ลักษณะข้ามชาติ และครอบครัวได้มีอิทธิพลที่ทำให้คนชายแดนแห่งนี้ต้องข้ามแดนมาเป็นแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายในไทย ดังนั้นในการทำความเข้าใจชีวิตของแรงงานลักษณะนี้จึงต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างพวกเขา กับโครงสร้างเหล่านี้ด้วย ซึ่งข้อเสนอนี้สอดคล้องกับการอธิบายลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยของ Lionnet and Shih (2005)

ที่ผู้เขียนอยากจะเน้นย้ำก็คือ กรณีนี้ที่แสดงให้เห็นว่าเมื่อกัมพูชาเข้าร่วมกับ GMS ที่มี “การสลายเส้นเขตแดน” แต่อำนาจรัฐที่ชายแดนมีมากขึ้นโดยที่รัฐปฏิบัติการผ่านการให้นิยามความหมายพื้นที่ชายแดนและปฏิบัติการการอนุรักษ์ทรัพยากร ซึ่งหมายถึง ภายใต้ลักษณะข้ามชาตินั้นคนท้องถิ่นก็ต้องเผชิญกับพลังของอำนาจรัฐที่ขยายมาที่ชายแดนมากขึ้น ข้อค้นพบนี้จึงไม่ตรงกับกรอบอธิบายของวงวิชาการที่ผ่านมาที่มักจะกล่าวว่า ภายใต้ลักษณะข้ามชาติหรือโลกาภิวัตน์นั้นอำนาจรัฐที่ชายแดนมีน้อยลงหรือเจือจาง (Siriphon, 2008 : 44) หรืออำนาจรัฐต้องเผชิญกับพลังจากสากลและท้องถิ่น (Smith and Guarnizo, 1998 : 3)

ประการที่สอง การผนวกแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเข้ากับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยได้ทำให้เห็นว่า แรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายจากชายแดนกัมพูชา-ลาวต้องเผชิญกับการควบคุมของรัฐไทย การถูกขูดรีดแรงงานจากคนไทย การมีชีวิตแรงงานที่ต้อยต่ำ อีกทั้งต้องเผชิญกับการใช้ชีวิตที่ต้องห่างไกลบ้านเกิดที่ทำให้เกิดอารมณ์เหงา ภายใต้เงื่อนไขเหล่านี้ แรงงานก็มีกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันที่หลากหลาย โดยการหยิบใช้ “อัตลักษณ์ที่ลื่นไหล” (flexible identity) คือ การหยิบใช้อัตลักษณ์ความเป็นคนลาวและอีสานและการให้ความร่วมมือกับนายจ้างเพื่อช่วยอำพรางพวกเขาไม่ให้ตกเป็นเหยื่อของรัฐไทย การพยายามต่อรองกับนายจ้างโดยการใช้คำพูดที่อิงกับเหตุผลทางศีลธรรมแต่ไม่เป็นผล การหนีไปหางานใหม่จึงเป็นเรื่องปกติของแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายขณะที่พวกเขาได้สร้างเครือข่ายกับแรงงานด้วยกันและแรงงานจากลาวได้ผ่านการใช้โทรศัพท์มือถือโดยการสร้างสังคมเสมือนจริงที่ข้ามพรมแดนกายภาพและพรมแดนชาติพันธุ์ อีกทั้งมีนัยเรื่องเพศด้วย

นอกจากนั้น ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของพวกเขายังตรงข้ามกับการเป็นแรงงานที่ต้อยต่ำโดยการใช้โทรศัพท์มือถือที่ทันสมัย การฟังเพลงที่ทันสมัยและเพลงที่เชื่อมโยงพวกเขาที่บ้านเกิด อีกทั้งมีวัฒนธรรมเลียนแบบดารา สิ่งนี้ได้สะท้อนถึงความคิดการบริโภคความทันสมัย (consuming modernity) ซึ่งผูกโยงกับความเป็นไทยและเชื่อมโยงกับบ้านเกิด ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานกลุ่มนี้จึงคล้ายคลึงกับงานของ Jirattikorn (2007) ที่พบว่า แรงงานชาวไทยใหญ่จากรัฐฉานที่ข้ามแดนมาทำงานในเชียงใหม่และต้องเผชิญกับการถูกมองว่า เป็นชนกลุ่มน้อยชาวพม่าและได้รับค่าจ้างในราคาถูก แต่พวกเขาไม่ต้องการฟังเพลงที่สะท้อนความทุกข์ยากของแรงงาน กลับชอบฟังเพลงซึ่งทำให้พวกเขาเชื่อมโยงกับรัฐฉานที่เป็นบ้านเกิดและเพลงไทยที่ทันสมัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความหวัง เนื่องจากพวกเขาเชื่อว่าไทยกับไทใหญ่นั้นมีต้นกำเนิดร่วมกัน มีวัฒนธรรม ภาษา และประวัติศาสตร์ที่ใกล้ชิดกัน อีกทั้งไทยประสบความสำเร็จในด้านประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ และการเมือง กรณีของการฟังเพลงจึงมีทั้งการบริโภคความทันสมัยที่ผูกกับไทยและความรู้สึกที่เชื่อมโยงกับบ้านเกิด (sense of community)

จากการติดตามแรงงานเห็นได้อย่างชัดเจนว่า แรงงานกลุ่มนี้เมื่อทำงานในไทยระยะหนึ่งก็กลับไปยังหมู่บ้านที่ชายแดนและกลับมาไทยอีกซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีวิถีดำรงชีวิตแบบคนข้ามแดน (living across border) ภายใต้การมีชีวิตแบบนี้ไม่ได้หมายความว่า คนกลุ่มนี้เป็นผู้ถูกกระทำเสมอไป แต่พวกเขายังอยู่ในฐานะของ “ผู้กระทำการ” (agency) ด้วย เห็นได้จากการที่แรงงานผู้หญิงต่อรองกับครอบครัวและวัฒนธรรมเดิม บทบาทของพวกเขาในการนำเอาวัฒนธรรมความทันสมัยมาเผยแพร่ที่ชายแดน และการเข้าร่วมขบวนการค้าแรงงานข้ามชาติของแรงงานบางคนที่มีประสบการณ์ แต่สิ่งนี้ก็ทำให้เกิดวิกฤตที่หมู่บ้านชายแดนตามมา ในกรณีของการนำวัฒนธรรมที่ทันสมัยจากไทยกลับบ้านเกิดยังสื่อให้เห็นว่า คนข้ามแดนมีบทบาทในการเป็นผู้นำวัฒนธรรมกลับไปยังบ้านเกิด (cultural transportation) ผู้เขียนเห็นว่า ข้อค้นพบนี้คล้ายคลึงกับงานของ Panyagaew (n.d.) ที่พบว่า พระสงฆ์ชาวไตในสิบสองปันนาที่อพยพมาไทยและเมื่อกลับไปบ้านเกิดได้นำเอาวัฒนธรรมเพลงป๊อปจากไทยกลับไปยังสิบสองปันนา และมีบทบาทในการตั้งวงดนตรีป๊อปที่บ้านเกิด

ในฐานะของ “ผู้กระทำการ” ปฏิบัติการของพวกเขายังสื่อถึงการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับกลุ่มต่างๆ โดยการสร้างสัมพันธ์กับแรงงานจากลาวใต้ในไทย โดยอาศัยความเป็นคนลาวเหมือนกัน การสร้างความสัมพันธ์กับ “พ่อค้าเงิน” บนพื้นฐานของความไว้วางใจและการพึ่งพากันซึ่งเป็นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจแบบศีลธรรมที่เป็นวัฒนธรรมเดิม และการสร้างความสัมพันธ์กับนายจ้างที่แม้ว่ากดขี่พวกเขาเพื่อให้มีหลักประกันหากต้องมาทำงานในไทยอีก

ข้อค้นพบดังกล่าวจึงสื่อให้เห็นว่า ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานกลุ่มนี้ไม่ได้ผูกติดกับวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง แต่หยิบใช้วัฒนธรรมต่างๆ มาปรับใช้ทั้งนี้ก็เพราะชีวิตของพวกเขาต้องปรับตัวตลอดเวลา

ประการที่สาม การผนวกแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันเข้ากับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยที่ทำให้เห็นว่า เมื่อเผชิญกับอำนาจและอิทธิพลของฝ่ายต่างๆ คนชายแดนที่ต้องเป็นแรงงานข้ามชาติที่ผิดกฎหมายก็มีกลยุทธ์ที่หลากหลายที่พวกเขาพัฒนาขึ้นมาเพื่อใช้ในการต่อรอง ทั้งการให้ความร่วมมือกับฝ่ายที่มีอำนาจที่กดขี่ การหยิบใช้ “อัตลักษณ์ที่สิ้นไหล” การสร้าง

เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม การสร้างสังคมเสมือนจริง และการบริโภควัฒนธรรมที่ทันสมัย บางคนยังได้เข้าร่วมกับขบวนการค้าแรงงานข้ามชาติด้วย ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว ผลการค้นพบนี้หากนำไปเปรียบเทียบกับแนวคิด “การต่อต้านในชีวิตประจำวัน” (everyday forms of resistance) ของ Scott (1976) และแนวคิด “อาวุธของผู้อ่อนแอ” (weapons of the weak) ของ Scott (1985) ก็ จะเห็นความแตกต่างอย่างชัดเจนเนื่องจากกลยุทธ์ของคนกลุ่มนี้ไม่ได้มีแค่การต่อต้านหรือเพิกเฉยต่อผู้กดขี่ดังเช่นชาวนาของ Scott อีกทั้ง Scott ไม่ได้กล่าวถึงในประเด็นของอัตลักษณ์ การควบคุมเพศสภาพ และการบริโภควัฒนธรรม

ผู้เขียนจึงเห็นว่า การนำแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ de Certeau ผนวกเข้าแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยได้ทำให้แนวคิดลักษณะข้ามชาติมีพลังในการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมสมัยใหม่โดยเฉพาะชีวิตของชนชั้นรื่องทางสังคมมากกว่าการนำแนวคิด “การต่อต้านในชีวิตประจำวัน” และ “อาวุธของผู้อ่อนแอ” ของ Scott มาอธิบาย ทั้งนี้ก็เพราะแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันนั้นเปิดกว้างกว่าและเหมาะสมในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่ออธิบายคนชั้นรื่องทางสังคมที่มีชีวิตแบบข้ามแดนและต้องเผชิญกับอำนาจและอิทธิพลของหลายฝ่ายภายใต้ลักษณะข้ามชาติที่ทำให้พวกเขาต้องปรับตัวหรือต่อรองตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากชาวนาของ Scott ที่มีชีวิตติดอยู่กับพื้นที่ อย่างไรก็ดีตาม ผู้เขียนมีข้อเสนอเพิ่มว่า ในการนำเอาแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันมาผนวกกับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อยมีสิ่งที่ต้องระวังก็คือ ไม่ควรมองว่าคนที่เป็นชนชั้นรื่องทางสังคมเป็นผู้อ่อนแอตลอดเวลา เพราะกรณีนี้แรงงานก็มีปฏิบัติการในฐานะที่เป็น “ผู้กระทำการ” ด้วย

บรรณานุกรม

Amporn Jirattikorn.(2007). **Living on both sides of the border : Transnational migrant, pop musics and nation of the Shan in Thailand.** Chiang Mai : Regional Center for Social Science and Sustainable Development (RCSD), Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University.

- Appadurai, Arjun.(2000). **Modernity at large : Cultural dimensions of globalization.** Minnesota : Minnesota University Press.
- Aranya Siriphon.(2008). **Weaving the Tai social world : The process of translocality and alternative modernities along the Yunnan-Burma border.** Doctor of Philosophy of Social Science, Graduate School, Chiang Mai University.
- Bourdieu, Pierre.(1977). **Outline of a theory of practice.** (Nice, Richard, Trans.). Cambridge : Cambridge University.
- de Certeau, Micheal.(1984). **The practice of everyday life** (Rendall, Steven, Trans.). Berkeley : University of California Press.
- Lionnet, Francoise and Shumei Shih.(2005). **Minor transnationalism.** Durham and London : Duke University Press.
- Ong, Aihwa.(1999). **Flexible citizenship : The Cultural logics of transnationality.** Durham and London : Duke University Press.
- Scott, James C.(1976). **The Moral economy of the peasant : Rebellion and subsistence in Southeast Asia.** New Haven and London : Yale University Press.
- Scott, James C.(1985). **Weapons of the weak : Everyday forms of peasant resistance.** New Haven and London : Yale University Press.
- Smith, Micheal Peter & Guarnizo, Luis Eduardo. (Eds.).(1998). **Transnationalism from below.** Comparative Urban and Community Research V6-1998. New Brunswick : Transaction Publishers.
- Walker, Andrew.(1999). **The Legend of the golden boat : Regulation, trade and traders in the borderlands of Laos, Thailand, China and Burma.** Surrey : Curzon.
- Wasan Panyagaew. [n.d]. **Moving Dai : Moving stories from the upper Mekong region.** Canberra : The Australian National University.